

Toldozzák, foldozzák, de lefelé tart

A rendszerváltás harmincnegyedik, az Új Fidesz-rendszer tizennegyedik évében érdemes a magyar gazdaság 2024. évi általános állapotát néhány kitüntetetten fontos makroökonómiai mutató tükrében szemügyre venni. Ám előrebocsátva azt is le kell szögezni, hogy 2010 után a gazdaság újból és minden ízében politikafüggő képződménnyé vált.

Minden, ami az új Orbán-érában kormányzati döntésként megszületett, a Párt akarata szerint történt. A Pártot Orbán Viktor testesítette meg, éppen úgy, mint Rákosi Mátyás 1948–1953 között a magyarországi egypártrendszerben. A tizennegyedik éve regnáló pártelnök/miniszterelnök kizárólagos döntéseinek következménye mindaz, ami 2023 magyar gazdaságában kirajzolódott, s amelynek folyamányai az elkövetkező években is hatni fognak. Nem olyan értelemben, mint amire Orbán előszeretettel hivatkozik, miszerint 2030-ra Magyarország közte lesz annak az öt európai államnak, ahol a legjobb dolgozni, tanulni, élni. A folyamatok ugyanis évek óta az ellenkező irányba tartanak.

Orbán Viktornak egyetlen kormányzati szempontja van: a hatalom és annak megtartása. A hatalom az ő és klientúrájának vagyonosodását szolgálja, amely a további hatalommegtartás eszközévé válik azért, hogy újabb vagyonok legyenek begyűjthetők. Számára a hatalom teljhatalmat jelent, illetve az arra való folyamatos törekvést: őt senki és semmi ne korlátozza, ellenőrizze – se kívülről, se belülről. Maga alá gyűrte a fékeket és ellensúlyokat, beleértve a parlament ellenőrző funkcióját is a lassan tíz éve tartó vészhelyzeti kormányzásra való hivatkozással. A külső korlátok közül emensen kipaterolta az IMF-et, s mindent elkövet, hogy ezt az intézményt elkerülje. Folyamatosan harcol az unió szabályai ellen, sőt, magát az uniót is átépítendőnek akarja – a maga ízlése (érdeke!) szerint. A Nyugatot legyőzendő ellenségének tekinti, és az országot egyre nagyobb sebességgel kormányozza Kelet felé.

Mindezek hordalékai a magyar gazdaságban a köztársaság kiiktatását követő 12. évben a következőkben jelennek meg.

Recesszió

2023-ban a magyar gazdaság recesszióba került – ellentétben azzal, hogy az uniós országok többségében nőtt a bruttó hazai termék (GDP). 2022 nyarán Orbán, Nagy Mártonnal együtt, azt fejtegette, hogy 2023-ban Magyarországon nem lesz recesszió, nem úgy, mint Európa nyugati felében, ahol azt direkt csinálják, mert a magyar gazdaság vissza tud térni a világjárvány előtti magas növekedési pályára, sőt, azt még meg is tudja fejteni, csak dolgozni kell (ez utóbbi a késő Kádár-kori szlogeneket idézte). Munkából nem is volt hiány – a foglalkoztatás még enyhén emelkedett is –, a belső piacok azonban összeomlottak.

Minden fontos ágazatban zuhant a kibocsátás, s csak a 2022. évi nagyon mély bázison feljövő mezőgazdaság teljesítménye mentette meg (isten, természeti hatás) – termelési oldalról – az országot a nagyobb visszaeséstől. Pontosabban volt még egy ágazat, a humán egészségügyi és szociális, amelynek növekedését a magánegészségügyi szolgáltatások bővülése eredményezte (orbáni hatás az állami egészségügyre mért csapásokkal).

A recessziót a termelékenység csökkenése kísérte, amely mutató már korábban is a magyar növekedés leggyengébb láncszemének bizonyult.

A GDP már 2022 harmadik negyedétől esett az előző negyedévhez mérten, és ez a tendencia négy negyedéven keresztül érvényesült. Ilyen elhúzó GDP-csökkenés egyszer sem fordult elő 1995 után, Európában pedig felkerültünk a (hátsó) dobogósok közé.

Recessziókat az a kormányzati politika váltotta ki, amely a 2022. évi választások megnyerése érdekében példátlan méretű keresletet öntött a kapacitáshiányos magyar gazdaságra akkor, amikor Putyin döntései nyomán az energiaárak is felszaladtak. Az egyszerre jelentkező kereslet húzta és költség nyomta, Európában kiugró mértékűvé vált infláció durván belemart a háztartások jövedelmébe, miáltal azok fogyasztása 2023-ban nagyobb mértékben zuhant, mint 1996-ban, a sokszor elátkozott Bokros-csomag idején. Ennél jóval nagyobb visszaesést jeleztek az állóeszköz-fejlesztések (visszaesésük mértéke az 1990–1991-es évekre emlékeztetett, amikor „Minden egész eltörött”), aminek több oka volt.

– A felszökött inflációra és a bekövetkezett jelentős árfolyamromlásra adott MNB-válaszból olyan nagy hitelkamatok lettek, amelyek magas megtérülési követelményt támasztottak, s ezt nem vállalva a cégek visszavettek a fejlesztésekből.

– Elmaradt – a források zárolása okán – a korábban szokásos uniós finanszírozás.

– Az osztogatások miatt kiszakadt államháztartás rendezése egyfelől extra adókkal történt (ez önmagában is befektetésriasztó), másfelől a beruházások több ezer milliárd forintot kitevő befagyasztásával.

– A kormány durva év közbeni beavatkozása, majd a különadók 2024-re begírt kivezetésének elmaradása, valamint a kormányzat állami tulajdonlás iránti éhségének növekedése elriasztóan hatott a Nyugatról jövő működő tőkére.

– A drágulás és a magas hitelkamatok visszavetették a lakosság ingatlanbefektetéseit is.

A recesszió csak azért nem lett nagyobb, mert a belső kereslet összeomlása mélybe nyomta az importot, ami mellett az export gyenge emelkedése is elég volt a nettó export húzóerejének megjelenéséhez.

Mindezekről a kormányzati kommunikációban nem esik szó. Orbán és vazallusai csak a szépreményű jövőt mantrázzák. Növekedés, növekedés, növekedés... ez lett mára a kormányzati politika prioritása, de hogy ennek hosszabb távon milyen következményei lesznek a magyar gazdaság adottságai mellett (infláció, eladósodás), az a kabinetet nem érdekli.

Nagy Márton – feljebbvalójának engedelmességgel – abban bíz, hogy a háztartások fogyasztói bizalma helyreáll, és a reálbérek növekedését meg-

tapasztalva megindul a fogyasztás, ami belendíti majd a beruházásokat is. Csakhogy a magyar gazdaság kapacitáshiányos, amely körülmények közt nagy esélye van a bér-ár spirál kibontakozásának, a külső egyensúly romlásának és az eladósodás növekedésének.

Infláció

Az infláció mértékét tekintve 2023-ban Európa-rekorderek lettünk. A megelőző évben még előttünk jártak a balti államok, de náluk tavaly már 10 százalék alá szelődött az éves drágulás, hazánkban azonban közelebb volt a húszhoz (17,6 százalék). Noha 2022-ben az éven belüli infláció Lettországban is ugyanúgy 20 százalék feletti volt, mint nálunk, 2023-ra ezt ők 0,9 százalékra le tudták szorítani, az Orbán-kabinet meg ünnepelte az 5,5 százalékot.

A magyar éves adat az eurózána-bélinek a háromszorosa volt, de az említett számok értékelésénél két további tényezőt is figyelembe kell vennünk. Egyrészt Magyarországon volt Európában a legnagyobb az elfojtott infláció, ti. az, ami az ársapkák és a kötelező árcsökkentések miatt nem tudott megjeleni – főként az élelmiszerek körében. Ám ennek a durva kormányzati, piaci beavatkozásnak a feloldásakor az elfojtás többletinflációs nyomásként fog megjeleni 2024 második felében, aminek a választások miatt keresleti oldalról is lesz húzóereje. Másrészt a hazai drágulást jelentős mértékben mérsékelte a statisztikai hivatal sajátos energiaárindex-számítása, ennek köszönhetően év közben az áram ára 3,5 százalékkal, a vezetékes gázé pedig 30 százalékkal esett, miközben a lakossági tarifák nem változtak. (A KSH ugyanis lakosság energiatakarékoskodását áresésként értelmezi.)

Inflációnkat a kormány kizárólag külső tényezőkkel (háború, szankciók) magyarázza, amit a lakosság egy része el is fogad. Valójában az árszintnövekedés nagyobb részét a kormány politikája hozta össze: a 2022. évi választások megnyerése érdekében a gazdaságra öntött kb. kétezermilliárd forintos keresleti többlettel, majd az ennek visszaszívására bevetett adóemelésekkel, beruházászárolással, továbbá azokkal a döntésekkel, amelyek az infláció mesterséges elfojtását eredményezték.

Miközben a kormány az infláció felpörgéséből semmit sem vállalt fel, a drágulás visszaszorítását teljes egészében saját eredményeként állítja be. Ez azonban csak annyiban állja meg a helyét, hogy az általa elfojtott infláció segítette a lefelé tartó trendet (bár a helyettesítési hatás itt is érvényesülhetett), ami bumerángxént vissza fog ütni. 2023-ban az infláció nagyobb részét az előző évről átgördült drágulás kiesésének köszönhetően mérséklődött, azon túlmenően, hogy a külső, importált infláció kedvezően alakult.

2024-ben lehetséges, hogy az átlagos infláció 4-5 százalék körül alakul elsősorban amiatt, mert az áthúzódó áremelkedés töredéke lesz az egy évvel korábbinak. Fölfelé mutató kockázatokat jelent viszont a júniusi választások okán várható osztogató kormányzati politika (bér- és költségvetési politika), továbbá – később – a felfújtt jövedelmek visszaszívására irányuló kényszerdöntések (adóemelések) hatása. Ám nem lesz könnyű a továbbiakban az árszintnövekedés visszaszorítása az MNB 3 százalékos célja alá, hiszen

4-5 százalékos mértéknél az infláció már „ragadós”, azaz csupán monetáris eszközökkel nehezen kiiktatható, különösen, ha ellenébe ható tényezők is működnek. Például a költségvetési és a jövedelmi politika, vagy ha a külső pénzügyi befektetők bármely okból (s több ilyen is van) elpártolnak, és a forint árfolyama ismét zuhanni kezd.

Állami költségvetés

A 2023-as költségvetés az év végére teljesen összeomlott, és ez vár a 2024. évre is. A kormány a több tízezer milliárd forintra rugó költségvetést teljes egészében a saját házipénztárának tekinti, amiből arra költ, amit politikai érdekei éppen megkívánnak. Hitelfelvételét nem korlátozza a parlament által elfogadott, törvénybe iktatott deficitcél tartása sem. A túlköltekezéséhez szükséges forrásokat akár év közben a gazdasági folyamatokba való durva beavatkozással is előteremteti, vagy hitelfelvetelekből pótolja. A kormány rendeletileg bármit átírhat; a vész helyzetben még csak utólag sem kell kérnie hozzá a parlament jóváhagyását. Legalábbis az utóbbi években ez a gyakorlat vált jellemzővé, aminek a megtörésére 2024-ben sem mutatkozik semmi jel. Sőt!

A tavalyi költségvetés bedőlése már az elfogadásakor borítékolható volt, hiszen olyan szélsőségesen optimista feltételek mellett állították össze, amelyek teljesülésének a valószínűsége zéró volt. S ezt a valóság vissza is igazolta. Ez újfent rámutatott – most már a korábbiaknál is erősebben – a korai (tavaszi) költségvetés-készítés kudarcára. Az a felvállalt cél, hogy a költségvetés időben orientálja a gazdaság szereplőit a várható folyamatokról, egyetlenegyszer sem teljesült, ugyanis információi dezinformálóak voltak. Ám erről a gyakorlatról a kabinet nem akar letenni, hiszen az számára nagyon kényelmes és hasznos.

A 2022 kora nyarán elfogadott 2023-as költségvetés tarthatatlansága már 2022 őszén nyilvánvalóvá vált, de rendbetételéért nem tettek semmiféle lépést. Decemberben a *Magyar Közlöny*ben kiadtak egy módosítást, ami a világ botránya volt (hisz kormányrendelettel nem lehet felülrni a parlamenti döntést), s hogy az indulatok csituljanak, 2023 elején bemutatták az új költségvetést, a deficitcélét 3,5 százalékról 3,9 százalékra emelve, amit a parlament ismét elfogadott.

A részleges tényt számok az év folyamán egyre magasabb hiányt valószínűsítettek, de a kormány ahelyett, hogy konszolidációs programot mutatott volna be – Varga Mihály ezt ígérte –, tovább tágította a túlköltekezés mértékét, októberben a GDP 5,2 százalékára, majd decemberben 5,9 százalékra növelve. A 2023-ra ténylegesen várható hiány – forintban számítva – a duplája lesz az eredeti tervben elfogadottnak; GDP-hez mért aránya nem mérséklődik 2022-höz képest, és kb. a kétszerese az unió átlagának, valamint a maastrichti kritériumnak. (És ekkor még nem vettük figyelembe az MNB veszteségét, amit meg kellene a költségvetésnek térítenie, de ettől egy időre az EB-ben eltekintenek.) Ebből 2024-re az következik, hogy Magyarország – több mint tíz év után – ismét a túlzottdeficit-eljárás hatálya alá kerül.

Az előzetes adatok szerint a recesszió ellenére nem a bevételekkel volt gond (kivéve az áfát), azok az inflációnál jóval jobban nőttek, igaz, zömükben a különadóknak, a béremeléseknek és az önkormányzatok megsarcolásának köszönhetően. A kiadások szaladtak el a kormány igényeit követve: az egyedi és normatív támogatások, a rezsivédelem, a honvédelem, az állami vagyonnal kapcsolatos kifizetések (Vodafone, biztosítók megvétele). Megnőttek a kamatkidadások és az állami kezességérvényesítések, valamint a határon túliakat finanszírozó Bethlen Gábor Alap folyósításai (116 százalékkal!). Ugyanakkor a megélhetési válságot hozó esztendőben a Nemzeti Család és Szociálpolitikai Alap kifizetéseinek kb. a fele nominálisan is csökkent, de a többi tétel növekménye is mélyen alatta maradt az éves inflációnak.

A 2023-as költségvetés kudarca előrevetíti a 2024. évi teljesíthetlenségét is, mert

- olyan, forintban számított 2023. évi GDP-re épül, amely kb. 2600 milliárdal kisebb lesz a feltételezettnél,
- a 2023. évi, vártnál nagyobb hiány finanszírozása az elfogadottnál nagyobb kamatszolgáltatást jelent,
- a nyugdíjak 2023 őszén megemelt összegével és a pedagógusbér-emeléssel nem számolhattak (több száz milliárd forint) a 2024-es költségvetés elfogadásakor,
- választási évben a költségvetés ki szokott költekezni, s annak gyepelőjét a pénzügyminiszter bizonyosan nem tudja tartani,
- a vélelmezettnél kedvezőtlenebb feltételek alapján kétséges a 2024-re előirányzott 4 százalékos növekedési pálya,
- az uniós források nem az előirányozottnak megfelelően érkeznek, hanem legfeljebb csöpögtetve, ha egyáltalán...

Mindezek ellenére a nemzetgazdasági miniszter bízik abban, hogy a növekedés 2024. évi beindulásával a költségvetés problémáit ki fogjuk nőni. Majd ha piros hó esik – mondhatjuk erre nyugodtan számos okból kifolyólag, amelynek néhány tételére az iméntiekben utaltam.

Eladósodás

Második kormányzati ciklusának elején valakik azt tanácsolták Orbán Viktornak, hogy vállalja fel az adósság elleni küzdelmet, amivel a 2014-es választásokon nagyot lehet domborítani; erre biztosíték a magánnyugdíjpénztári rendszer felszámolása. Orbán erre ráállt, kikiáltva az államadósságot a legnagyobb ellenségnek, amely ránk dőlhet, ha nem győzzük le. S bár az általa előirányozottnál jóval lassabban, de sikerült az államadósság rátáját a 2009 végi 78,2 százalékról 2019 végére 65,3 százalékra leszorítani, s ezen belül a devizában fennálló arányát is jelentősen csökkenteni. (A nyugdíjrendszerben keletkezett implicit adósság ugyanakkor megkérdőjelezi az adósságráta kimutatott esését.) 2012-től az államháztartás központi alrendszerének hiányát – félve az EB túlzottdeficit-eljárásától, amely forráselvonással bünteti a 3 százalék feletti GDP-arányos deficitet, rendre e mérték alatt tartották.

2020-ra egy százalékos hiánycélt fogalmaztak meg, ám a világiárványra tekintettel Brüsszel felmentést adott a maastrichti szigor alól. Orbán ele-

inte ódzkodott ennek az elfogadásától, mondván, másokkal ellentétben mi nem fogunk ismét belesétálni az eladósodás csapdájába. De nem sok kellett ahhoz, hogy belássa: jobb több pénzzel rendelkezni, mint kevesebbel. A hiány fel is szaladt 2020-ban a bruttó hazai termék 7,6 százalékára, ahonnan nagyon nehezen tud lejjebb ereszkedni, noha a mérséklődéséhez az időközben meglódult infláció – a forintban felduzzadt GDP-n keresztül is – nagy segítséget adott.

2019 végéig a magyar gazdaságban 31 ezermilliárd forintnyi államadósság gyűlt össze, amit az ezt követő négy évben kb. 26 ezermilliárd forinttal sikerült megfejteni. Évi átlagban akkora összeggel, mint amire nem volt példa egyetlen esztendőben sem a rendszerváltást követően. Az adósságon belül ráadásul növekedni kezdett a deviza aránya is: 2024 elejére becsülhetően 31 százalékra (17 százalékról), ami a magyar gazdaság sérülékenységének fokozódását jelzi.

A GDP-ben számított államadósság-ráta 2020-ban újra 80 százalék közelebe emelkedett, ahonnan 2022-re is csak 73,9 százalékra sikerült lecsökkenteni (a maastrichti követelmény 60 százalék), ami a régió legmagasabb eladósodottságát jelzi. 2023-ra a pénzügyminiszter 70 százalék alatti mutató elérését harangozta be, de az előzetes számok szerint ezt messze nem sikerül elérni. A 2022. évből becsülhetően csak 0,5 százalékpontot sikerül faragni. Az adósságráta a Standard & Poor's szerint a továbbiakban még nőhet is, és csak 2027-re kerülhet 70 százalék alá.

124

A jelzett gyors eladósodás csak akkor lett volna elfogadható, ha a növekmény legalább a törlesztésének biztosítékát finanszírozta volna: a technika fejlődését, a versenyképesség erősödését, a munkavégzési képesség javulását. Nem ez történt. Az állóeszköz-felhalmozás – amivel a gazdaság relatív fejlődése felgyorsítható lett volna – a négy év átlagában kb. 7 százalékkal esett, miközben az unió átlagában 3 százalékkal nőtt. Közvetlen versenytársainknál, például a lengyeleknél is ekkora dinamika mutatkozott, a románoknál pedig ennek a kétszerese. A humán tőke hatékonyságának romlását egyfelől legjobbjaink külföldre menekülése, másfelől az oktatási és az egészségügyi rendszer szisztematikus leépítése kondicionálja. Vagyis eladósodásunk fokozódása mellett lecsúszásunk mutatkozik, a versenyképesség erősödése helyett annak gyengülése. Ugyanakkor a befektetők egyre nagyobb kockázatot látnak az Orbán-kormány politikájában, s ez egyre többre kerül az országnak.

A megugrott adósságállomány feltornászta a kamatszolgálatot már csak azért is, mert országhozunk növekedése okán emelkedő kamatok mellett jutottunk külső forrásokhoz, a forintadósság utáni kamatfizetést pedig az infláció fújta fel. Mindezek következtében 2023-ban a kifizetett kamat nagyobb összeget tett ki annál, mint amekkora pénzek jó esztendőkből az uniótól érkeztek, és az unió legmagasabb rátáját jelentette. Előreláthatóan 2024-ben is emelkedik a kamatszolgálat – ráadásul a GDP hányadában is. Mindebből várhatóan olyan lefelé mutató spirál rajzolódik ki, mint amilyen a hetvenes, nyolcvanas évekből eladósodásunkat kísérte. Mert növekvő törlesztési kötelezettségünknek egyre drágább hitelekből tudunk eleget tenni

(a valutaalap szóba sem jöhet!), és az emiatt is megnőtt kamatkiadások további kölcsönfelvételt tesznek szükségessé.

Ezt az ördögi kört csak akkor lehetne megtörni, ha hozzájárulnánk az uniós forrásokhoz, ami csakis és kizárólag Orbán Viktoron múlik. Azon, hogy hajlandó-e hozzájárulni rendszerének legalább a részleges lebontásához, azaz az uniós követelmények teljesítéséhez. Mivel ez áll tőle a legtávolabb, 2022 őszén Nagy Mártonnal azt találták ki, hogy a nyugati tőke (amely a kiszámíthatatlan, hektikus kormányzati politika miatt leszokott rólunk) és az uniós források növekedési erejét pótolni lehet az autóipari, az akkumulátorgyártásra szakosodott keleti tőke támogatott behozatalával. Ehhez azonban semmi nem áll rendelkezésre: nincs hozzá energiánk, munkaerőnk, amellet, hogy felfalja a vízkészleteket és a természeti környezetet (akkutemető országgá leszünk). Ugyanakkor „pénzt, paripát” igényel (a tőke becsalogatása és a működéséhez szükséges előfeltételek megteremtése), miközben kevés hozzáadott értéket termel. Vagyis ez a „fejlődési” irány épp olyan zsákutca, mint volt a Rákosi rendszerben meghirdetett „vas és acél országa leszünk” program követése.

2024-re tehát az Orbán-kormány belevitte az országot egy olyan zsákutkába, ahol egyfelől emelkedő kamatszolgálat mellett növekszik az eladósodottságunk, másfelől a reálgazdasági „fejlődés” a beáramló keleti tőkét kedvezményezi, de nem szolgálja a hazai lakosság jólétének emelkedését. Pontosabban csak azok javára van, akik eddig is nyereszkedni tudtak a NER rendszerében. Ezáltal előrehaladunk abban a társadalmi zsákutcában is, ami a fönt és a lent levők közti jövedelmi és vagyoni különbségek felerősödését, a társadalmi kohézió széthullását jelzi.

